

24 Τυποποίηση της απόδοσης επιστημονικών όρων στη Νέα Ελληνική: η περίπτωση της Παλαιοντολογίας

Διονύσης Μερτύρης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πλαίσιο του Αναλογικού Κανόνα της ονοματοδοσίας (Βαλεοντής 2004), η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να συνδράμει στην τυποποίηση του τρόπου απόδοσης και μεταγραφής των επιστημονικών όρων στη νέα ελληνική λαμβάνοντας την επιστήμη της παλαιοντολογίας ως βάση εξέτασης. Η περίπτωση της παλαιοντολογίας επιλέχθηκε για αρκετούς λόγους, όπως η προέλευση των περισσότερων όρων αυτού του επιστημονικού κλάδου από ελληνικές λέξεις (διαμεσολαβημένες φυσικά από την λατινική, π.χ. *dinosaurus* αντί *dinosauros*). Πέρα από το συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο, αυτό το πρότυπο μπορεί να υιοθετηθεί και σε άλλα επιστημονικά πεδία. Οι αρχές που προτείνονται είναι οι εξής: α) ετυμολογία και ιστορικό περιεχόμενο του σχηματισμού του επιστημονικού όρου στη γλώσσα προέλευσής του, β) προσαρμογή στη μορφολογία της ελληνικής (και στην ονοματική κλίση της Κοινής ΝΕ) για τους ελληνογενείς όρους, γ) διαφάνεια μεταξύ του αποδιδόμενου με τον πρωτότυπο όρο για τους μη ελληνογενείς όρους (γραφηματική με λατινογενείς όρους και φωνητική για όρους που προέρχονται από άλλες γλώσσες).

Rendering of scientific terms into Modern Greek and its standardization: the case of Paleontology

Dionysis Mertyris

ABSTRACT

Based on the Analogue Rule (Valeontis 2004), this paper aims to contribute to the standardization of the rendering of scientific terminology into Modern Greek by using the field of Paleontology as a case study. Paleontology was selected for various reasons, as the majority of its terms are derived from Ancient Greek (albeit in Latin form, e.g. *dinosaurus* instead of *dinosauros*). Apart from Paleontology, the proposed standardization could be adopted for other scientific fields as well and it includes the following principles: i) etymology and historical context of the formation of a scientific term in its source language; ii) morphological adaptation of the term into Greek (and inflectional integration into Standard Modern Greek) for terms of Greek origin; iii) transparency between the original and the rendered term for non-Greek terms (graphematic for Latin terms and phonetic for non-Greek/non-Latin ones).

0 Εισαγωγή

Παρότι η επιστημονική ορολογία αποτελεί σε αρκετές περιπτώσεις ένα πολύ εξειδικευμένο και χαμηλής συχνότητας λεξιλόγιο και εκ των πραγμάτων ο σχηματισμός όρων και η

ενασχόληση με αυτούς αφορά ένα περιορισμένο τμήμα της γλωσσικής κοινότητας, έχει εξαιρετικά μεγάλη σημασία για πολλούς λόγους, ιδιαίτερα ως προς την απόδοση, προσαρμογή και μεταγραφή επιστημονικών όρων στη νέα ελληνική (ΝΕ).

Πρώτον, η ύπαρξη μεγάλου αριθμού ελληνογενών όρων δημιουργεί την ανάγκη της όσο το δυνατόν καλύτερης απόδοσης ή μεταγραφής τους στην ελληνική, καθώς δεν είναι πάντοτε εύκολη η μεταφορά ακόμα και ενός αμιγώς ελληνογενούς όρου, ιδιαίτερα όταν έχει σχηματιστεί με τρόπο που δεν συμβαδίζει με το μορφολογικό σύστημα της ελληνικής (π.χ. *Phorusrhacos*, γένος προϊστορικού πτηνού, με σημασία ‘ο φέρων ρυτίδες’ από το αρχαίο β’ συνθετικό -φόρος και το *ράκος* (Creisler 2012). Δεύτερον, η σημασία της απόδοσης όρων σε κοινωνιογλωσσικό επίπεδο (στάσεις των ομιλητών) μπορεί να φανεί από το προηγούμενο της διχονομίας ως προς την απόδοση του νεολατινικού όρου *coronavirus* στη νέα ελληνική (βλ. Μοσχονάς κ.ά., 2024). Ειδικά στο πεδίο της παλαιοντολογίας είναι χαρακτηριστικό ότι στο μόνο σχετικό εγχειρίδιο, το *Γλωσσάριο Γεωλογικών Εννοιών* (Δερμιτζάκης & Θεοδώρου, 1994), δεν επιχειρείται καν η απόδοση των βιολογικών ειδών και άλλων παλαιοντολογικών όρων. Επίσης, εκτός από την περίπτωση του κορονοϊού, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις όπου όροι είτε δεν προσαρμόζονται μορφολογικά στην ελληνική, ενώ υπάρχει η δυνατότητα (π.χ. μανιτάρι *pleurotus* > *πλευρώτους* (το) αντί *πλευρώτιο* (το) με βάση την ετυμολογία (<πλευρόν + οὔς) ή έστω *πλευρωτό* (το) με βάση τη διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο), είτε δεν προσαρμόζονται εγκαίρως στην ονομαστική κλίση της Κοινής ΝΕ με συνέπεια να παρατηρούνται σχηματισμοί όπως «τα βραδύπους» (*bradypus* > *βραδύπους* (ο) > *βραδύπους* (το)) αντί του αναμενόμενου «οι βραδύποδες» που θα προέκυπτε ομαλά από την προσαρμοσμένη ονομαστική *βραδύποδας* (ο).

Στο πλαίσιο του Αναλογικού Κανόνα της ονοματοδοσίας (Βαλεοντής 2004), η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να συνδράμει στην τυποποίηση του τρόπου απόδοσης και μεταγραφής των επιστημονικών όρων στη νέα ελληνική λαμβάνοντας την επιστήμη της παλαιοντολογίας ως βάση εξέτασης. Η περίπτωση της παλαιοντολογίας επιλέχθηκε για τους εξής λόγους. Πρώτον, από την ίδρυσή της ως επιστημονικός κλάδος κατά τις αρχές του 19^{ου} αι., στηρίζεται σε τεράστιο βαθμό σε ελληνογενές λεξιλόγιο, διαμεσολαβημένο φυσικά από τη λατινική (π.χ. *dinosaurus* αντί *dinosauros*), η οποία έχει καθιερωθεί ως η γλώσσα της διωνυμικής ονοματολογίας των βιολογικών ειδών ήδη από τον 18ο αι. Δεύτερον, πρόκειται για επιστημονικό κλάδο που βρίσκεται σε συνεχή παραγωγή όρων λόγω της διαρκούς ανακάλυψης νέων προϊστορικών ειδών. Τρίτον, τα τελευταία χρόνια έχει διευρυνθεί ο τρόπος δημιουργίας νέων όρων, καθώς επιστρατεύεται λεξιλόγιο από τις γλώσσες των

περιοχών όπου λαμβάνουν χώρα οι παλαιοντολογικές ανασκαφές, π.χ. από την ισπανική, από ιθαγενείς γλώσσες της Αμερικής, από την κινεζική, από την πολωνική κ.λπ.

Ως εκ τούτου, τέσσερις κατηγορίες παλαιοντολογικών όρων μπορούν να εντοπιστούν ως προς τη γλώσσα-πηγή, Πρώτον, ελληνογενείς όροι, π.χ. *Cenozoic* (επίσης *Kainozoic*, *Caenozoic*) ‘Καινοζωική’ (γεωλογική περίοδος). Δεύτερον, λατινογενείς όροι, π.χ. *Velociraptor* ‘Βελοσιράπτορας’ (και σπανίως *Βελοκιράπτορας*, γένος προϊστορικού δεινοσαύρου, <*velox* ‘ταχύς’ + *raptor* ‘άρπαγας’). Τρίτον, όροι που προέρχονται από άλλες γλώσσες, π.χ. *Smok Wawelski* (<πολωνική *smok* ‘δράκος’ + *Wawel* (τοπωνύμιο), είδος προϊστορικού ερπετού). Τέταρτον, μικτοί όροι με α’ και β’ συνθετικό που μπορεί να προέρχονται από διαφορετικές γλώσσες, π.χ. *Utahraptor* (γένος προϊστορικού δεινοσαύρου, <*Utah*, ο τόπος ανακάλυψης του απολιθώματος + λατινικό *raptor*).

0.1 Μεθοδολογία, προτεινόμενες αρχές απόδοσης και περιορισμοί

Προτού προχωρήσουμε στην εξέταση των τεσσάρων αυτών κατηγοριών, θα πρέπει να διευκρινιστούν ορισμένα ζητήματα ως προς τη μεθοδολογία και τη στόχευση της ανακοίνωσης. Παρότι εκ των πραγμάτων η μελέτη της Ορολογίας ως επιστημονικού πεδίου – και δη η τυποποίησή της – είναι συνυφασμένη με τη ρύθμιση (πβ. Βαλεοντής κ.ά. 1999: 314), η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να συμβάλει στην ομαλή, εύχρηστη και εμπειρισταωμένη ενσωμάτωση του επιστημονικού λεξιλογίου στη νέα ελληνική λαμβάνοντας μεν ως βάση μελέτης τον κλάδο της παλαιοντολογίας, αλλά φιλοδοξώντας την υιοθέτηση αυτού του προτύπου και σε άλλα επιστημονικά πεδία. Κατά συνέπεια, η ανακοίνωση στοχεύει να προτείνει ένα πρότυπο, το οποίο δεν αποτελεί περιοριστικό στεγανό, αλλά εργαλείο που μέσα από τη ζύμωση και την επαφή επιστημόνων από διάφορους κλάδους θα οδηγήσει στην προώθηση της ίδιας της επιστήμης.

Όπως έχει φανεί από την προαναφερθείσα διχογνωμία για την απόδοση του μεταδοτικού ιού *κορ(ο/ω)ν(ο/α)ϊός*, ένα σημαντικό ζήτημα είναι οι αρχές που υιοθετούνται κατά την απόδοση ενός όρου, αλλά και η ιεράρχησή τους. Εν προκειμένω, η συγκεκριμένη (δημόσια) αντιπαράθεση προκλήθηκε από τη διαφορετική ιεράρχηση αρχών κατά την απόδοση του όρου *coronavirus*, καθώς η πρόταση του Γ. Μπαμπινιώτη¹ ιεράρχησε την αρχή της ετυμολογίας (*κορωνοϊός* αντί *κορονοϊός*), της μορφολογικής προσαρμογής στην ελληνική (θεματικό φωνήεν -ο- αντί -α-) και της αποκλειστικής ρύθμισης (δηλαδή του αποκλεισμού της πολυτυπίας, η οποία γίνεται αποδεκτή αλλού, όπως στο *Χρηστικό Λεξικό της Νέας*

¹ <https://www.babiniotis.gr/lexilogika/leksilogika/kinezikos-ios-koronaios-i-koronoios-i-koronios/>

Ελληνικής, διαδικτυακή έκδοση), ενώ η άποψη του Ν. Σαραντάκου² αποδέχθηκε την πολυτυπία και ιεράρχησε υψηλότερα την αρχή της καθιερωμένης χρήσης του όρου, εφόσον είχε ήδη από το 1990 καθιερωθεί η χρήση του τύπου με θεματικό φωνήεν -α-, από την αρχή της μορφολογικής προσαρμογής (*κορονοϊός*), την οποία αποδέχεται, ωστόσο, ως ορθή, και δεν αποδέχθηκε την αρχή της ετυμολογίας σε αντιδάνεια (*κορόνα* < λατ. *corona* < αρχ. *κορώνη*).

Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση, θα προταθεί παράλληλα με την αρχή της ετυμολογίας και της μορφολογικής προσαρμογής, η αρχή της διαφάνειας/αντιστοίχισης/αναγνωρισιμότητας του αποδιδόμενου όρου ως προς την προέλευσή του, μια έννοια η οποία τέθηκε ακροθιγώς κατά την περίοδο της προαναφερθείσας διχονομίας, ως προς την πρόκριση του τύπου *κοροναϊός* γιατί βρίσκεται πλησιέστερα φωνητικά στον πρωτότυπο όρο *coronavirus*. Η ιεράρχηση αυτών των τριών αρχών, όπως θα φανεί στην συνέχεια, θα εξαρτηθεί από την προέλευση των υπό εξέταση παλαιοντολογικών όρων, δηλαδή από το ποια γλώσσα-πηγή προέρχονται συγκεκριμένα.

Τέλος, πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα δεδομένα που παρατίθενται στην ανακοίνωση από παλαιότερες ιστορικές περιόδους της ελληνικής προέρχονται από το ηλεκτρονικό σώμα κειμένων *Thesaurus Linguae Graecae* του Πανεπιστημίου *Irvine* της Καλιφόρνιας (<https://stephanus.tlg.uci.edu/>).

1 Ελληνογενείς όροι

Η χρήση ελληνογενών όρων στην επιστήμη της Παλαιοντολογίας είναι συνυφασμένη με την ίδρυσή της κατά τον 18^ο αι., κάτι που φαίνεται τόσο από τον ίδιο τον όρο *Παλαιοντολογία* (<ΑΕ *παλαιός* + *ὄν* + *-λογία*) όσο και από την πληθώρα των πρώτων παλαιοντολογικών όρων που δημιουργήθηκαν από τα τέλη του 18^{ου} αι. έως σήμερα.

Οι πρώτες αποδόσεις παλαιοντολογικών όρων στη νέα ελληνική χρονολογούνται στον 19^ο αι. Για παράδειγμα, ο όρος *δεινόσαυρος* (<νεολατινικό *dinosaurus* / *dinosauria* (πληθ.) / αγγλικό *dinosaur*, όροι που πλάστηκαν τη δεκαετία του 1840 (βλ. Owen 1842) μαρτυρείται ήδη από το 1867 σύμφωνα με το *Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής* (ΙΛΝΕ). Στη *Συναγωγή Νέων Λέξεων* του Κουμανούδη (1900) απαντά πληθώρα παλαιοντολογικών όρων:

² <https://sarantakos.wordpress.com/2020/01/24/coronavirus/>

Πίνακας 1: Ελληνογενείς παλαιοντολογικοί όροι στον Κουμανούδη (1900)

ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛΟΓΙΚΟΙ & ΓΕΩΛΟΓΙΚΟΙ ΟΡΟΙ	παλαιοντολογία, ήώκαινος (/ -ον), μειόκαινος, παλαιόκαινος, πλειόκαινος, πλειστόκαινος, ύποπλειόκαινος
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΑΣΠΟΝΔΥΛΑ	Τριλοβίτης, Ψαμμοκαρκίνος
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΨΑΡΙΑ	Πτεριχθύς (ό)
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΕΡΠΕΤΑ	Αναλιόσαυρος, Βροντόσαυρος, Κητόσαυρος, Μεγαλόσαυρος, Πλησιόσαυρος, Πτερόσαυρος, Στενόσαυρος, Τελεόσαυρος, Τιτανόσαυρος, Ύελοόσαυρος, Παρθενοσαύρα, Κτενοσαύρα, Ψαμμόσαυραι (αι), Αρχαίοσαυροι, Αρχηγόσαυροι, Ατλαντόσαυροι, Αρχαιοπτέρυγες (οί)
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΠΤΗΝΑ	Αίψυορνις (ό), Δείνορνις (ό), Έσπέρορνις (ό), Ίχθύορνις (ό),
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ	Άμυλοθήριον, Άνοπλοθήριον, Βροντοθήριον, Δεινοθήριον (επίσης Δεινόθηρ), Έλλαδοθήριον, Ίθυρρυγγοθήριον, Ίκτιδοθήριον, Μεγαθήριον (και Μεγάθηρ), Μωροθήριον, Παλαιοθήριον, Σκελιδοθήριον, Γλυπτόδους (ό), Μαστόδους (ό), Μαχαιρόδους (ό), Δεινόκερως, Άμαλθέας, Παλαιορέας, Παλαιορύξ (ο), Παλαιοότραγος
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΧΛΩΡΙΔΑ	Νευροπτερίς (ή), Πεκοπτερίς (ή)

Οι περισσότεροι από αυτούς τους όρους περιλαμβάνουν απλή μεταγραφή στην νέα ελληνική με απλή προσαρμογή των καταλήξεων, π.χ. *Pterosaurus* > Πτερόσαυρος, *Deinotherium* > Δεινοθήριον. Ωστόσο, σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται πιο περίπλοκη μορφολογική προσαρμογή, π.χ. *Mastodon* > Μαστόδους κλπ., παρότι η αρχή της διαφάνειας/αντιστοίχισης οδήγησε και σε παράλληλους τύπους σε -όδων, π.χ. Μαστόδων αντί Μαστόδους σε μεταγενέστερες αποδόσεις. Η αμηχανία ανάμεσα σε τύπους -όδων και σε τύπους -όδους – με τους πρώτους να υπερτερούν στην αρχή της διαφάνειας με τον πρωτότυπο (και διεθνή) όρο και τους δεύτερους στην αρχή της μορφολογικής προσαρμογής, καθώς στην αρχαία ελληνική (ΑΕ) οι τύποι σε -όδων ήταν σπάνιοι (πβ. Ησίοδος, *Ασπίς* 387 «κάπρος χαυλιόδων»)³ – επιλύθηκε από το 1976 και ύστερα λόγω της επικράτησης της δημοτικής/ Κοινής Νέας Ελληνικής και τη χρήση τύπων σε -όδοντας (π.χ. Μαστόδοντας), σε αρκετές περιπτώσεις οι τύποι σε -όδων / -όδους εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται, κάτι που θα ήταν προτιμότερο να αποφεύγεται. Το ίδιο θα πρέπει να

³ Στον Αίλιο Ηρωδιανό (*Επιμερισμοί* 208, 5) αναφέρεται ότι οι τύποι σε -ς πρέπει να παίρνουν -ό- και οι τύποι σε -ν να παίρνουν -ω-, π.χ. χαλκόδους / χαλκώδων.

ισχύει για πολλούς άλλους όρους, π.χ. *Μεσονύχας* (<*Mesonyx*) αντί *Μεσόνυξ*⁴.

Η αρχή της μορφολογικής προσαρμογής στην Κοινή ΝΕ είναι εξαιρετικά σημαντική για πολλούς λόγους. Η αμηχανία και δυσκολία χρήσης επιστημονικών όρων της αρχαίας γ' κλίσης (π.χ. *Τρικεράτωψ* κ.ά.) και άλλων κατάλοιπων της (π.χ. *μετριόφρων*, *μεσάζων* κλπ.) στην Κοινή ΝΕ έχει μελετηθεί από αρκετούς ερευνητές (πβ. Ιορδανίδου κ.α., 2024) και κατά συνέπεια η απόδοση ενός νέου όρου που στο λατινικό πρωτότυπο πλάστηκε με βάση την ΑΕ γ' κλίση θα πρέπει να προσαρμόζεται στη μορφολογία της σύγχρονης γλώσσας για να αποφεύγεται αυτός ο σκόπελος. Ωστόσο, η προσαρμογή ενός 'τριτόκλιτου' όρου δεν γίνεται να επιτευχθεί πάντοτε, καθώς θα οδηγούμασταν σε 'ψυχαικούς' σχηματισμούς, π.χ. *Orthoceras* (<ὄρθος + κέρας) > το *Ορθόκερας* (γεν. του *Ορθοκέρατος*, ον.πλ. τα *Ορθοκέρατα*) αντί **Ορθοκέρατο* (το) ή **Ορθόκερας* (ο).

Ο καθορισμός του γένους ενός όρου που έχει πλαστεί με βάση ονόματα της τρίτης κλίσης της ΑΕ μπορεί να αποδειχθεί περίπλοκος, όπως στην περίπτωση όρων σε *-pteryx* που συνήθως πρόκειται για μεταβατικά γένη ανάμεσα στους δεινοσαύρους και τα πτηνά, π.χ. *Archaeopteryx*, για το οποίο έχει εκφραστεί διχογνωμία ως προς το αν θα πρέπει να αποδοθεί ως *Αρχαιοπτέρυγας* (ο) (όπως έχει ήδη καθιερωθεί εξάλλου) ή *Αρχαιοπτέρυγα* (η)⁵. Αυτό το ζήτημα μπορεί να λυθεί μέσω της εξέτασης της διαχρονίας των σύνθετων με β' συνθετικό κάποιο τριτόκλιτο θηλυκό. Πιο συγκεκριμένα, το επίθετο *τανυπτέρυξ* (ὄ, ἡ) απαντά ήδη στον Όμηρο με αρσενικό γένος: *Ιλιάδα* IB' 237 *οἴωνοῖσι τανυπτερύγεσσι κελεύεις*, ενώ κατά τη μεσαιωνική περίοδο εμφανίζονται αρσενικοί τύποι ως ουσιαστικά, π.χ. Ιωάννης Καρπάθιος (7^{ος} αι. μ.Χ.), *Πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἰνδῖα μοναχοῦς* 1842, 57 «ὁ λεγόμενος ὄξυπτέρυξ» (=γεράκι). Συνεπώς, προκρίνεται ο τύπος *Αρχαιοπτέρυγας* (ο) και όχι μόνο λόγω καθιερωμένης χρήσης. Ωστόσο, όταν το β' συνθετικό προέρχεται από τριτόκλιτο θηλυκό που έχει τη σημασία ζώου, θα ήταν προτιμότερο να διατηρείται το θηλυκό γένος, π.χ. *Teratormis* > *Τερατόρμιθα* (η) (αντί **Τερατόρμιθας* (ο)) ή *Anomalocaris* > *Ανωμαλοκαρίδα*⁶ (η) (αντί **Ανωμαλοκαρίδας* (ο)).

⁴ Σε αντίθεση με την ΑΕ στην οποία τα σύνθετα με β' συνθετικό το *δνυξ* υφίστανται τον νόμο της έκτασης εν συνθέσει (π.χ. *μονώνυξ* 'μόνονυχος') είναι προτιμότερη η απλή ορθογράφηση εν προκειμένω.

⁵ Πβ. <https://www.lexilogia.gr/threads/archaeopteryx-η-αρχαιοπτέρυγα-ή-μήπως-όχι.5816/>.

⁶ Η προσαρμογή σε *Ανωμαλογαρίδα* θα ήταν πιο διαφανής σημασιολογικά για τον μέσο ομιλητή της Κοινής ΝΕ, ωστόσο θα αντέβαινε σημαντικά στην αρχή της διαφάνειας με τον πρωτότυπο όρο χωρίς ιδιαίτερο όφελος, δεδομένου ότι πρόκειται για μια συμβατική και μεταφορική ονομασία και όχι κυριολεκτικά για μια «ανώμαλη γαρίδα». Το συγκεκριμένο γένος προϊστορικού αρθρόποδου δεν συγγενεύει άμεσα με την υποσυνομοταξία των Καρκινοειδών, στα οποία ανήκουν οι γαρίδες.

Επίσης, όροι που δεν έχουν πλαστεί με βάση τη συνθετική μορφολογία της ΑΕ επίσης θα πρέπει να τροποποιούνται, π.χ. *Dorudon* (δόρυ + όδους) > *Δορυόδοντας* (<**Δορυόδους*) αντί **Δορ(ο)ύδων* (-*ο)ύδους* / -*(ο)ύδοντας*). Σε άλλες περιπτώσεις, η ετυμολόγηση ενός όρου μπορεί απλά να διορθώσει την ορθογραφία του πρωτότυπου όρου, π.χ. *Doedicurus* > *Δοιδύκουρος* (<*δοΐδουξ* 'γουδί' + *ούρά*) αντί **Δοιδίκουρος*.

Σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται αχρείαστη παρέμβαση κατά την ελληνική απόδοση/μεταγραφή. Για παράδειγμα, ο όρος *Theropoda* (ταξινομική ομάδα δεινοσαύρων) έχει καθιερωθεί ως *Θηριόποδα* στην ελληνική βιβλιογραφία, παρότι προφανώς ο όρος προέρχεται από το *θήρ* + *πούς* και όχι από το *θηρίον*, το οποίο χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για προϊστορικά θηλαστικά και όχι για ερπετά. Κατά συνέπεια, ο όρος θα έπρεπε να τροποποιηθεί σε *Θηρόποδα*, κάτι που εξυπηρετεί εξάλλου την αρχή της διαφάνειας/αντιστοίχισης με τον πρωτότυπο όρο.

Προφανώς, τέτοιες τροποποιήσεις έχουν νόημα μόνον όταν υφίσταται η πρακτική δυνατότητα να καθιερωθούν, καθώς υπάρχουν εξαιρετικά διαδεδομένοι όροι με λανθασμένο σχηματισμό που έχουν τέτοια διάδοση ώστε η αντικατάστασή τους να φαντάζει απίθανη ή εξαιρετικά δύσκολη. Επί παραδείγματι, ο όρος *Brachiosaurus* (<*βραχίων* + *σαῦρος*) θεωρητικά θα έπρεπε να έχει αποδοθεί ως *Βραχιονόσαυρος*, ωστόσο η απλή μεταγραφή *Βραχιόσαυρος* έχει καθιερωθεί για σχεδόν 100 χρόνια (βλ. *Πρωία* 1932) στην ελληνική γλώσσα για ένα από τα πιο αναγνωρίσιμα είδη δεινοσαύρων.

Συμπερασματικά, σε αυτή την ενότητα προτείνεται η αντιμετώπιση των ελληνογενών όρων όχι απλά ως όρων που πρέπει να μεταγραφούν από το λατινοφανές πρωτότυπο ως έχουν, αλλά ως λέξεις που σχηματίζονται με βάση τους γραμματικούς κανόνες της αρχαίας ελληνικής (όχι μόνο στην κλασική περίοδο της, αλλά και στην ευρύτερη χρήση της στη λόγια παράδοση) και στη συνέχεια προσαρμόζονται, όπου χρειάζεται, στην ονοματική κλίση της Κοινής ΝΕ.

Πίνακας 2: Ελληνογενείς όροι και προτεινόμενες αρχές απόδοσης/μεταγραφής

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΣ ΟΡΟΣ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΑΠΟΔΟΣΗ	ΕΙΔΟΣ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗΣ & ΑΡΧΗ ΑΠΟΔΟΣΗΣ
<i>Pterichthys</i>	<i>Πτέριχθους</i> ⁷	απλή μεταγραφή στο ελληνικό αλφάβητο
<i>Doedicurus</i>	<i>Δοιδύκουρος</i>	ορθογραφική τροποποίηση με βάση την αρχή της ετυμολογίας
<i>Dorudon</i>	<i>Δορυόδοντας</i>	μορφολογική τροποποίηση με βάση την αρχή της προσαρμογής στην ελληνική και την αρχή της ετυμολογίας
<i>Mastodon</i> <i>Mesonyx</i>	<i>Μαστόδοντας</i> <i>Μεσόνοχας</i>	μορφολογική τροποποίηση με βάση την αρχή της προσαρμογής στην ονοματική μορφολογία της Κοινής ΝΕ

⁷ Σε αντίθεση με τον οξύτονο τύπο στον Κουμανούδη (1900) που συμπεριλήφθηκε στον Πίνακα 1, τα σύνθετα με β' συνθετικό *-ιχθους* στην ΑΕ τονίζονται στην προπαραλήγουσα, π.χ. *κάλλιχθους* (=το ψάρι *ανθίας*).

2 Λατινογενείς όροι

Παρότι η ελληνογενής ορολογία κυριαρχεί στην επιστήμη της παλαιοντολογίας, σε αρκετές περιπτώσεις σχηματίστηκαν νεολατινικοί όροι αρκετά νωρίς, π.χ. *Oviraptor* (Osborn 1924). Η συνήθης απόδοση των νεολατινικών επιστημονικών όρων στην νέα ελληνική περιλάμβανε αρχικά κυρίως μετάφραση, π.χ. *δημήτριον* <νεολατ. *cerium*, το μεταλλικό στοιχείο Ce, που μαρτυρείται ήδη το 1840, βλ. Μπαμπινιώτης (2005), ενώ στην συνέχεια υιοθετείται απλή μεταγραφή, π.χ. *ρουβίδιον* <νεολατ. *rubidium*, το μεταλλικό στοιχείο Rb, που μαρτυρείται ήδη το 1892, βλ. Μπαμπινιώτης (1998). Ως προς τους παλαιοντολογικούς λατινογενείς όρους, δεν παρατηρείται απλή μεταγραφή και όχι μετάφραση, π.χ. *Velociraptor* > **Ταχύάρπαγας*.

Στην παρούσα ανακοίνωση προτείνεται η συνέχιση της μεταγραφής αντί της μετάφρασης των λατινογενών όρων προκρίνοντας έτσι την αρχή της διαφάνειας μεταξύ του πρωτότυπου όρου και του αποδιδόμενου. Η συγκεκριμένη αρχή είναι σημαντική γιατί στη βιολογία, τη ζωολογία και την παλαιοντολογία είναι απαραίτητη η γνώση της πρωτότυπης διωνυμικής ονοματολογίας ενός είδους και η παραπομπή σε αυτήν. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε πολλές ελληνόγλωσσες διδακτορικές διατριβές η αναφορά στα βιολογικά είδη γίνεται πολύ συχνά αποκλειστικά με τη λατινική (/ λατινοφανή) διωνυμική ονοματολογία χωρίς απόδοση/ μεταγραφή στην ελληνική (π.χ. Βλάχου 2013).

Το ζήτημα που τίθεται σε αυτό το σημείο είναι η συστηματοποίηση της μεταγραφής των λατινογενών όρων και πιο συγκεκριμένα ο τρόπος απόδοσης των γραφημάτων <b, d, g>, των (υπερωικών στην κλασική λατινική) γραφημάτων <c, g> πριν από τα <e, i> κ.ά. Η απόδοση που προτείνεται είναι αυτή της απλής μεταγραφής των λατινικών γραφημάτων που ίσχυε κατά την ελληνιστική περίοδο. Για παράδειγμα, ο όρος *Abditosaurus* θα ήταν προτιμότερο να αποδοθεί ως *Αβδιτόσαυρος* παρά **Αμπντιτόσαυρος*, όπως ακριβώς συνέβη με πλήθος λατινικών δανείων ακόμα και μετά την τροπή των ηχηρών κλειστών της αρχαίας ελληνικής σε ηχηρά τριβόμενα (/b, d, g/ > /v, ð, γ/) κατά την ύστερη ελληνιστική κοινή και την πρώιμη μεσαιωνική περίοδο (πβ. Horrocks 2010, Dickey 2023), π.χ. *στάβλος* <*stabulum*. Η τροπή αυτή επίσης ενδείκνυται έναντι της μετάφρασης του λατινογενούς όρου (π.χ. **Αποκρυφόσαυρος* <*abditus* 'απόκρυφος'), καθώς κάτι τέτοιο θα λειτουργούσε έναντι στην αναγνωρισιμότητα και την αντιστοίχιση του όρου με τον πρωτότυπο. Ομοίως, η απόδοση των <c, g> πριν από <e, i> θα πρέπει να μεταγράφεται ως <κ, γ>, π.χ. *Geminiraptor* >

Γεμινιράπτορας (με την αντίστοιχη προσαρμογή στην ονοματική κλίση της Κοινής ΝΕ, όπως και στους ελληνογενείς όρους).

Ως προς την απλή μεταγραφή που αναφέρθηκε προηγουμένως, η διάκριση μακρών και βραχέων φωνηέντων είναι προτιμότερο να αγνοηθεί, το <v> να αποδίδεται ως <β> και όχι <ου>. Αυτές οι απλοποιημένες μεταγραφές παρατηρούνται αρκετά νωρίς στην ιστορία της ελληνικής παράλληλα με τις ‘πιστότερες’ (πβ. Dickey 2023: 504-505 *πομάριον* αντί *πωμάριον* <ρῶτᾰρίῠμ, Βάλης αντί Ουάλης <Valens). Στην περίπτωση των διγράφων <au, eu, ae, oe> είναι προτιμότερο να εκπροσωπηθούν από τα αντίστοιχα ελληνικά <au, eu, αι, οι> προς ενίσχυση της διαφάνειας ανάμεσα στον πρωτότυπο και τον αποδιδόμενο τύπο, αλλά και της συνήθους πρακτικής σε αρχαία ή νεολατινικά δάνεια (π.χ. *Καίσαρας*, *Αυστραλία* κ.λπ.). Αντίστοιχα, τα δίγραφα <nc, ng> είναι προτιμότερο να μεταγράφονται ως <νκ⁸, γγ>, για να διατηρείται η διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο.

Στον παρακάτω πίνακα συνοψίζεται το προτεινόμενο σύστημα μεταγραφής σε συνδυασμό με τη μορφολογική προσαρμογή των όρων στην ονοματική κλίση της ελληνικής (και δη της Κοινής ΝΕ στην περίπτωση ‘τριτοκλιτοφανών’ τύπων):

Πίνακας 3: Συστηματοποίηση της μεταγραφής των λατινογενών όρων

<b, d, g> → <β, δ, γ>	<i>Abditosaurus</i> > Αβδιτόσαυρος
<c, g> πριν από <e, i> → <κ, γ>	<i>Atrociraptor</i> > Ατροκίράπτορας <i>Geminiiraptor</i> > Γεμινιράπτορας
<j> → <ι>	<i>Equijubus</i> > Εκουίουβος ⁹
<v> → <β>	<i>Viavenator</i> > Βιαβενάτορας
<au, eu> → <au, eu>	<i>Australovenator</i> > Αυστραλοβενάτορας
<ae, oe> → <αι, οι>	<i>Quaesitosaurus</i> > Κουαισιτόσαυρος
<qu> → <κου>	<i>Quaesitosaurus</i> > Κουαισιτόσαυρος
<nc, ng> → <νκ, γγ>	<i>Incisivosaurus</i> > Ινκισιβόσαυρος <i>Longisquama</i> > Λογγισκουάμα

Όπως και στην προηγούμενη ενότητα, θα πρέπει να αναφερθεί και εδώ ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η αρχή της καθιερωμένης χρήσης εμποδίζει την τροποποίηση ενός όρου με πολύ μεγάλη διάδοση, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στην περίπτωση του όρου *Velociraptor* που έχει καθιερωθεί πλέον ως *Βελοσιράπτορας* (υπό την επιρροή της αγγλικής προφοράς) αντί του λιγότερου συχνού *Βελοκίράπτορας* (/ *Βελοκίράπτωρ* σε παλαιότερες

⁸ Παρότι η συνήθης μεταγραφή στην ύστερη ελληνιστική περιλαμβάνει το δίγραφο <γκ>, το δίγραφο <νκ> απαντά σε αρκετές περιπτώσεις ως απόδοση του <nc> (πβ. Dickey 2023: 505).

⁹ Ο προπαροξύτονος τονισμός κατ’ αναλογία προς τα περισσότερα ονόματα δεινοσαύρων.

αποδόσεις). Επίσης, η περίπτωση μικτών τύπων όπως *Abditosaurus*, *Incisivosaurus* (λατινικό α' συνθετικό + ελληνικό β' συνθετικό) θα συζητηθεί και στην συνέχεια.

3 Όροι που προέρχονται από άλλες γλώσσες

Η επιστράτευση λέξεων πέρα από τις κλασικές γλώσσες της αρχαιότητας για τον σχηματισμό επιστημονικών όρων παρατηρείται αρκετά νωρίς με ενσωμάτωσή τους στην ελληνική ήδη κατά τον 19^ο αι., π.χ. *θόριο* (<*thorium* <*Thor*) 'το ραδιενεργό στοιχείο Th, το οποίο απαντά από το 1896 στη ΝΕ (Μπαμπινιώτης 2005). Ως προς τον κλάδο της παλαιοντολογίας, τις τελευταίες δεκαετίες η χρησιμοποίηση λέξεων από άλλες γλώσσες (συνήθως γλώσσες του τόπου ανακάλυψης ενός νέου απολιθώματος) έχει αυξηθεί ιδιαίτερα.

Η προτεινόμενη αντιμετώπιση της παρούσας ανακοίνωσης βασίζεται στην απλή μεταγραφή με βάση τη φωνητική πραγμάτωση του εκάστοτε όρου στη γλώσσα προέλευσής του. Αυτή η αντιμετώπιση προσφέρει το πλεονέκτημα ότι αποφεύγει τον εξελληνισμό επιστημονικών όρων, κάτι που έχει σταματήσει να λαμβάνει χώρα στη ΝΕ τουλάχιστον από το β' μισό του 20^{ου} αι. (π.χ. *Σμοκ* αντί **Σμόκιος*) και ότι προσφέρει διαφάνεια σε σχέση με τον πρωτότυπο όρο.

Πίνακας 4: Παλαιοντολογικοί όροι με προέλευση από άλλες γλώσσες

ΓΛΩΣΣΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΣ ΟΡΟΣ / ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ / ΣΗΜΑΣΙΑ	ΦΩΝΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΑΠΟΔΟΣΗ
μανδαρινική	Xiongguanlong 'δράκος του Xiong Guan (τοπωνύμιο)'	[eǰŋ.kwän.lǔŋ]	Σιονγκουανλόγκ
αζτεκική	Quetzalcoatlus <θεός <i>Quetzalcoatl</i> + λατινικό .επίθημα <i>-us</i>	[keːtsaˈkoːaːtl̩]	Κετσαλκόατλος
αγγλική	<i>Dreadnoughtus</i> <πολεμικό πλοίο <i>dreadnought</i> + λατινικό επίθημα <i>-us</i>	[dredˈnoːtəs]	Ντρεντότος
σκοτσέζικη γαελική	<i>Dearc sgiathanach</i> 'ιπτάμενο ερπετό του (νησιού) Σκάι '	[ˈtʲeɪɾk ˈskʲiəhanəx]	Τερχκ Σκιάχαναχ
πολωνική	<i>Smok wawelski</i> 'δράκος του (λόφου) Βάβελ'	[smɔk vaˈvɛlski]	Σμοκ Βαβέλσκι
ισπανική	<i>Bajadasaurus</i> (< <i>Bajada</i> + <i>σαύρος</i>) 'σαύρα (του σχηματισμού) της Bajada (Colorada)'	[baˈxaða]	Μπαχαδάσαυρος

Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό, δεν είναι δυνατόν στο ελληνικό αλφάβητο να αποδοθούν με απόλυτη πιστότητα και ακρίβεια αυτοί οι όροι. Αντίθετα, το ζητούμενο είναι να υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στη γλώσσα προέλευσης και στην ορθογράφηση του πρωτότυπου όρου, ώστε να μη χαθεί η διαφάνεια με αυτόν (π.χ. *Σιονγκουανλόγκ* αντί **Σιουνγκουανλούγκ*). Η περίπτωση των μικτών τύπων (π.χ. *Bajadasaurus*, *Quetzalcoatlus*, *Dreadnoughtus*) θα συζητηθεί και στην επόμενη ενότητα.

4 Μικτοί όροι

Ένας από τους πρώτους μικτούς όρους υπήρξε το γένος *Iguanodon* (<*iguana*, που πέρασε από την ισπανική (με απώτερη προέλευση από τη γλώσσα Ταΐνο της Καραϊβικής, + β' συνθετικό -όδων) στην αγγλική), όρος που δημιουργήθηκε το 1825 (Mantell 1825) και στον Κουμανούδη (1900) αναφέρεται ως *Ίγουανόδους*¹⁰, παρότι χρησιμοποιείται πλέον και ο όρος *Ιγκουανόδοντας* (-όδων / -όδους), υπό την επίδραση της αγγλικής (εξού και *ιγκουάνα* αντί του πιστότερου στην ισπανική και τη γλώσσα Ταΐνο *ιγουάνα*).

Οι συνδυασμοί των μικτών τύπων μπορούν να είναι οι εξής: i) λατινογενές α' συνθετικό + ελληνογενές β' συνθετικό (π.χ. *Abditosaurus*) και αντίστροφα (π.χ. *Microaptor*), ii) α' συνθετικό τρίτης γλώσσας + ελληνογενές β' συνθετικό (π.χ. *Bajadasaurus*), iii) α' συνθετικό τρίτης γλώσσας + λατινογενές β' συνθετικό (π.χ. *Aoniraptor* <*Aoni* 'βουνό' στην γλώσσα Tehuelche της Παταγονίας + *raptor*), iv) βάση τρίτης γλώσσας + ελληνογενές ή λατινογενές παραγωγικό επίθημα (π.χ. *Quetzalcoatlus* (βλ. ανωτέρω) / *Edmontonia* <αγγλικό τοπωνύμιο *Edmonton* του Καναδά + ελληνικό -ία / λατινικό -ia). Ως προς την περίπτωση (i), ισχύουν όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες. Αυτό που θα μπορούσε να σημειωθεί είναι ότι όταν ένα συνθετικό είναι απώτερης προέλευσης από τρίτη γλώσσα, αλλά έχει ήδη ενσωματωθεί στο (νεο)ελληνικό λεξιλόγιο, τότε προφανώς πρέπει να υπάρχει η αντίστοιχη τροποποίηση με βάση το ήδη ενσωματωμένο δάνειο και όχι την πρωτότυπη λέξη, π.χ. *Nigersaurus* (<ποταμός Νίγηρας (<*Niger*) + *σαῦρος*) > *Νιγηρόσαυρος* (αντί **Νιγήρσαυρος*), *Karposuchus* (<*κάπρος* + *σοῦχος* (ελληνιστική λέξη με αιγυπτιακή προέλευση για τον κροκόδειλο)) > *Καπρόσουχος*, *Argentinosaurus* (<*Argentina* + *σαῦρος*) > *Αργεντινόσαυρος* (αντί **Αρχεντινόσαυρος*). Ως προς τις περιπτώσεις (ii), (iii), (iv), ισχύουν όσα αναφέρθηκαν στην ενότητα 3, π.χ. *Bajadasaurus* > *Μπαχαδάσαυρος* (αντί **Μπαχαδόσαυρος* ή **Βαχαδόσαυρος*), *Aoniraptor* > *Αονιράπτορας*, *Edmontonia* > *Ενιμοντονία*.

5 Συμπεράσματα

Όπως έχει φανεί στην προτεινόμενη ανάλυση, οι αρχές της ετυμολογίας, της μορφολογικής προσαρμογής στην ελληνική (γενικά, αλλά και ειδικά στην ονοματική κλίση της Κοινής ΝΕ), της διαφάνειας/αντιστοιχίας με τον πρωτότυπο όρο, αλλά και της καθιερωμένης χρήσης σε περιπτώσεις όρων με τεράστια διάδοση, ιεραρχούνται διαφορετικά αναλόγως ως προς την προέλευση ενός όρου. Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει αυτή την ιεράρχηση:

¹⁰ Στην έκδοση είναι *Ιουγανόδους* προφανώς λόγω τυπογραφικού λάθους.

Πίνακας 5: Προτεινόμενες αρχές της απόδοσης/μεταγραφής επιστημονικών όρων

ελληνογενείς όροι	ετυμολογία + μορφολογική προσαρμογή στην ελληνική (και στην ονομαστική κλίση της Κοινής ΝΕ) # διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο
λατινογενείς όροι	γραφηματική διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο # μετάφραση του όρου
όροι τρίτων γλωσσών	φωνητική διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο με βάση την γλώσσα προέλευσης # μετάφραση του όρου / γραφηματικός εξελληνισμός

Δεδομένου ότι δεν μπορούν να αναλυθούν όλες οι πιθανές περιπτώσεις και πτυχές του ζητήματος εδώ, η παρούσα ανακοίνωση προτείνει την προσθήκη μιας βάσης δεδομένων στην Τράπεζα Όρων της ΕΛΕΤΟ στην οποία θα εισάγονται παλαιοντολογικοί όροι όπου θα μεταγράφονται/αποδίδονται με βάση την προτεινόμενη ανάλυση. Αντίστοιχες βάσεις δεδομένων στην ιστοσελίδα της Τράπεζας Όρων της ΕΛΕΤΟ θα μπορούσαν να δημιουργηθούν και για άλλα συναφή επιστημονικά πεδία (π.χ. Ζωολογία, Βιολογία κλπ.) με βάση το προτεινόμενο πρότυπο. Η δημιουργία τέτοιων βάσεων θα προσφέρει άρτια ορολογία στην επιστημονική κοινότητα και στο ευρύτερο κοινό, χωρίς να μετακυλίεται η ευθύνη στους μεταφραστές/επιμελητές βιβλίων, οι οποίοι μπορεί να επιδεικνύουν μεγάλο ζήλο, ωστόσο εκ των πραγμάτων δεν είναι εφικτό να έχουν την εποπτεία για ολόκληρη την ορολογία ενός πολύ ειδικού επιστημονικού κλάδου με αφορμή την μετάφραση ενός βιβλίου.

Βιβλιογραφία

- Βαλεοντής, Κ., Ζερίτη, Κ. & Νικολάκη, Α. (1999). *Το προσδιοριστικό συνθετικό του ελληνικού σύμπλοκου όρου και η χρήση της γενικής*. Ανακοινώσεις 2^{ου} Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία». Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ). http://www.eleto.gr/download/Conferences/2nd%20Conference/2nd_283-316_ValeontisK-ZeritiK-NikolakiA.pdf.
- Βαλεοντής, Κ. (2004). Ο «Αναλογικός κανόνας» χρήσιμο ορολογικό εργαλείο στη διαγλωσσική μεταφορά γνώσης, Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ). 2η Σύνοδος Κορυφής για την Ορολογία Βαρκελώνη Ισπανίας - 26-27 Νοεμβρίου 2004. https://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_GR_EAFT.pdf.
- Βλάχου, Θ. (2013). *Παλαιοντολογική, βιοστρωματογραφική και παλαιοοικολογική μελέτη των ιππαρίων του ελλαδικού χώρου*. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Creisler, B. (2012). Phorusrhacos "winkle bearer (jaw): Etymology and Meaning. *Dinosaur Mailing List*. <https://web.archive.org/web/20131029192242/http://dml.cmnh.org/2012Jun/msg00306.html>.
- Δερμιτζάκης, Μ. & Θεοδώρου, Γ. (1994). *Γλωσσάριο γεωλογικών εννοιών*. Δέσποινα Μαυρομάτη.
- ΙΛΝΕ (1933-) = *Ιστορικόν Λεξικόν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῶς ὀμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων, τόμοι 1-7Α, (α-δὸγης)*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Ιορδανίδου, Α., Γαλανόπουλος, Γ. & Γαλανοπούλου-Μιλιβόγιεβιτς, Τ. (2024). Μας εκτίθει ο απελθείς υπουργός: Η ολέθρια νοητεία της λόγιας μορφολογίας. *Proceedings of the 15th International Conference on Greek Linguistics* (1): 198–206.
- Horrocks, G. (2012). *Greek: A History of Language and Its Speakers*. Wiley-Blackwell.
- Κουμανούδης, Σ. (1900). *Συναγωγή νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι*

τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Αθήνα: (χ.ε.).

Mantell, G. A. (1825). Notice on the Iguanodon, a newly discovered fossil reptile, from the sandstone of Tilgate forest, in Sussex. *Philosophical Transactions of the Royal Society* 115: 179–186.

Μοσχονάς, Σ., Παρασκευάς, Θ. & Μουρλάς, Κ. (2024). Περιγραφή, ρύθμιση και οι παραλλαγές του όρου 'κορονοϊός'. *Proceedings of the 15th International Conference on Greek Linguistics* (1): 382–405.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2005). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*. Κέντρο Λεξικολογίας.

Μπαμπινιώτης, Γ. Δ. (χ.χ.). Κινέζικος ιός, κοροναϊός, κορωνοϊός ή κορώνιος; *Lexilogika*. Ανακτήθηκε 10 Ιουλίου 2025 από <https://www.babiniotis.gr/lexilogika/leksilogika/kinezikos-ios-koronaios-i-koronoios-i-koronios/>

Osborn, H. F. (1924). Three new Theropoda, Protoceratops zone, central Mongolia. *American Museum Novitates*, 144, 1–12.

Owen, R. (1842). Report on British Fossil Reptiles. Part II. *Report of the Eleventh Meeting of the British Association for the Advancement of Science, Held at Plymouth, July*: 60–204

Πρωΐα (1932). *Ἐπίτομον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τῆς «Πρωΐας»*. Πρωΐα.

Σαραντάκος, Ν. (χ.χ.). Coronavirus. *Οι λέξεις έχουν τη δική τους ιστορία*. Ανακτήθηκε 10 Ιουλίου 2025 από <https://sarantakos.wordpress.com/2020/01/24/coronavirus/>

Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας (2014). Ακαδημία Αθηνών. <https://christikolexiko.academyofathens.gr/>.

Διονύσης Μερτύρης

Ερευνητής KENDI-IANE, Ακαδημία Αθηνών

Ηλ-ταχ.: dmertyris@academyofathens.gr